

aandacht aan de rhetorische procedures en een verder uitwerken van zijn ontologische speculaties.

Jacques DE VISSCHER

OVER DE RECHTEN VAN DE MENS...

Thomas Paine, *Rechten van de mens* (Bloemlezing, samengesteld en ingeleid door drs. G.A. van der List) Kampen. Kok Agora & Kapellen, DNB/Pelckmans, 1992, 139 blz., 455 Bfr., ISBN 90 0008 X

Thomas Paine, geboren in 1737 in Thetford (Engeland), wordt algemeen beschouwd als één van de grondleggers en vurigste verdedigers van de rechten van de mens. Zijn boek *Rights of Man* is wellicht de eerste volledige poging om de republikeinse principes neer te schrijven.

Na eerst de spreekwoordelijke twaalf ambachten en dertien ongelukken te hebben meegemaakt, krijgt hij in 1774 de kans om naar Amerika te reizen. Hier geraakt hij overtuigd van de onafhankelijkheidseisen van de kolonisten. Hij vecht aan de zijde van de opstandelingen tegen de Engelsen en schrijft boeken en artikelen die in brede kringen goed aanslaan. Na de onafhankelijkheid van de jonge Verenigde Staten, houdt Thomas Paine zich bezig met wetenschappelijk onderzoek. Op zoek naar geldschietters keert hij terug naar Europa waar hij in de ban geraakt van de Franse Revolutie. Hij stelt zijn pen ten dienste van de revolutionairen en wordt zelfs verkozen in het parlement. Hij valt echter in ongenade wanneer hij tegen de terechtstelling van koning Lodewijk XVI opkomt en wordt gearresteerd. Na de dood van Robespierre komt hij vrij en keert naar de VS terug waar hij op 8 juni 1809 overlijdt.

Thomas Paine is de auteur van drie grote werken : *Common Sense* (1776), *The Age of Reason* (1795) en het reeds vermelde *Rights of Man* (1791/92), waaruit nu een bloemlezing door Kleisen is vertaald.

Na de val van de Bastille, schrijft de Engelsman Burke zijn boek *Reflections on the Revolution in France* waarin hij zijn afkeuring voor de Franse Revolutie uit. Als antwoord op dit werk schrijft Paine *Rights of Man*. Het worden twee delen waarin hij tegen Burke en de Engelse aristocratie reageert, de erfelijkheid van bepaalde regeringssystemen verworpt terwijl hij de idealen van de Franse Revolutie als de toekomst voor Europa propageert.

Paine kende Burke, hij had zelfs een tijdje op diens landgoed verbleven. Zijn heftige reacties op Burke in het eerste deel van *Rights of Man* moeten we dan ook zien in het licht van zijn teleurstelling in de Engelsman. Volgens Paine is de Franse Revolutie het vervangen van het verkeerde politieke systeem door een rechtvaardig ideaal. Wie hiertegen is, stelt hij, hoort bij de onderdrukkers.

In het tweede deel van zijn *Rights of Man* formuleert Paine een politieke theorie, gebaseerd op mensenrechten en een representatief democratisch systeem, waarbij de macht van de regeringen moet worden ingeperkt. Hij verdedigt hierin ook het opstarten van een soort sociaal zekerheidsstelsel voor armen, kinderen en gepensioneerden.

Paine is een gematigd figuur. De invloed van de Quaker-filosofie is hier niet vreemd aan. Quakers (de vader van Paine was een aanhanger van deze beweging) plaatsen het individu centraal en geloven in een universeel broederschap. Paine, die inziet dat in de praktijk het individu wordt onderdrukt, wil deze principes vastleggen op basis van onvervreembare rechten. Maar Paine is geen diepgraver en mist kennis van de historische en politiek-sociale achtergronden. Hij schrijft zeer impulsief en vergaloppeert zich dikwijls. Zijn stijl is pamfletair waarbij hij regelmatig in herhaling valt. Zijn geschriften zijn in zijn tijd zeer populair en blijven nu nog alleen interessant als tijdsdocument.

De bloemlezing die in deze Agora-Editie is samengesteld, bevat onder meer stukken over Burke, maatschappij en staat en de relatie tussen regeringen en volk, over het onrechtvaardige van aristocratieën en monarchieën, en over de herverdeling van de rijkdom voor sociale doelstellingen. De vertaling is vlot geschreven maar de samensteller, G.A. van der Leist, verantwoordt nergens zijn keuze. Het werkje biedt een vlotte introductie in het leven en denken van Paine hoewel de beknoptheid ten koste gaat van enige nuancering, zeker met betrekking tot de discussie tussen Burke en Paine. Toch heb ik het niet zo begrepen op dit soort bloemlezingen. De 'Readers Digest' methode is misschien te verantwoord vanuit economische overwegingen en door de vele herhalingen in het werk van Paine waardoor de lectuur ervan vervelend wordt. De vraag die zich echter opdringt is : voor wie wordt deze vertaling nu gemaakt ? Mensen die geïnteresseerd zijn in Paine kunnen beter het volledige boek lezen. Wie meer wil weten over het leven en denken van Paine kan gedegener studies naslaan. Dit soort boekjes wordt door de uitgeverij steevast aangeprezen als een poging om in ons taalgebied een vergeten auteur terug in de belangstelling te brengen. Maar het blijft meestal bij dit soort halfslachtige pogingen. De Engels-onkundigen blijven ook nadien op hun honger zitten.

Freddy DUTOIT

WETENSCHAPSFILOSOFIE

Jerzy Kmita, *Essays on the Theory of Scientific Cognition* (vertaald uit het Pools door Jacek Holowka), Dordrecht, Kluwer Academic Publishers & Warszawa, PWN-Polish Scientific Publishers, 1991, 192 blz., ISBN 0 7923 0441 1 (Synthese Library, Volume 210).

De oorspronkelijke Poolse uitgave van dit boek verscheen in 1976. Het voornaamste gevolg van dit gegeven is dat men veel meer de neiging heeft het boek te lezen als een